

HØGSKOLEN
I SØR-TRØNDELAG

Fagplan for Bachelor i fysioterapi

**Institutt for fysioterapeututdanning
Avdeling for helse- og sosialfag
Høgskolen i Sør-Trøndelag
2005**

INNHALDSFORTEGNELSE	Side
1. Innledning	1
- Samfunnsutviklingen	1
- Prioriterte oppgaver	1
2. Mål	3
- Verdisyn	3
- Sentrale kunnskapselementer i fysioterapi	3
- Bevegelse som sentralt begrep i fysioterapi	4
- Kvalifiseringsmål	5
3. Organisering av studiet	7
- Årsenheter	7
- Langsgående tema	7
- Studiebelastning og studiepoeng	7
- Oversikt over hovedemner og delemner fra rammeplanen	8
- Felles generell innholdsdel for helse- og sosialfagene	8
- Temaorganisering	10
- Praksisstudier	11
4. Arbeidsformer	13
- Ferdighetstrening	13
- Læring gjennom bevegelse	14
- Læring gjennom praksis	14
5. Beskrivelse av innhold i årsenhetene	16
- 1. årsenhet	16
- 2. årsenhet	19
- 3. årsenhet	22
6. Vurderingsordninger	25
- Vurdering underveis	25
- Avsluttende vurderinger	27
- Oversikt over avsluttende vurderinger og arbeidskrav gjennom studiet	32
7. Studiekvalitet	33
8. Internasjonalisering	34
9. Undervisning på engelsk	35

VEDLEGG:

I. Litteraturliste

1 INNLEDNING

Fagplan for 3-årig fysioterapeututdanning er hjemlet i Rammeplan og forskrift for fysioterapeututdanning godkjent av Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet 16. desember 1997, ny rammeplan fastsatt av Utdannings- og forskningsdepartementet 1.juli 2004. Det vises til Lov om universiteter og høyskoler av 12. mai 1995 med endringer, sist ved lov av 13. desember 2002 nr. 78. av 28. Fagplanen er godkjent og vedtatt av avdelingsstyret for Avdeling for helse- og sosialfag, Høgskolen i Sør-Trøndelag 18. juni 2003. Revidert 20. september 2005. For kull 2003 gjelder Rammeplan av 16. desember 1997, for kull fra og med 2004 gjelder Rammeplan fastsatt 1.juli 2004.

Formålet med fysioterapeututdanningen er å utdanne kandidater som etter tre års høyskoleutdanning og ett års turnustjeneste er kvalifisert til offentlig godkjenning som fysioterapeut. Fysioterapeututdanningen gir 180 studiepoeng, og kvalifiserer til graden Bachelor. Forskrift om praktisk tjeneste (turnustjeneste) er fastsatt av Sosial- og helsedepartementet 21. desember 2000, med endringer av 20. desember 2001, og er hjemlet i lov av 2. juli 1999, nr. 64, Lov om helsepersonell.

Samfunnsutviklingen

Endringer i medisinsk utvikling, befolkningens helsetilstand og demografi gjør at fysioterapeuter i framtida vil bli stilt overfor flere og nye utfordringer. Det er en sammenheng mellom sykdom og miljøfaktorer som fysisk og psykososialt arbeidsmiljø. Kroppen er sete for våre livserfaringer og opplevelser. Boforhold og den enkeltes levevaner påvirker helsa. Alt dette fordrer økologisk kunnskap og samfunnsbevissthet.

Det er et økende antall eldre, funksjonshemmede og kronisk syke i årene framover representerer en stor utfordring for helsearbeidere. Endringer i sykdomsbildet oppstår blant annet som følge av endret alderssammensetning, uheldige miljøfaktorer og endrede levevaner. Nye kunnskaper om årsaker og konsekvenser av sykdommer og bedre behandlingstilbud vil øke etterspørselen etter helsetjenester. Økt kunnskapsnivå og andre krav til tjenestenes tilgjengelighet og kvalitet stiller store krav til helsearbeidere.

Den tradisjonelle forståelsen av helse innenfor fysioterapi har vært styrt av et medisinsk-biologisk helsebegrep, hvor helse har vært forstått som fravær av sykdom. Dette har resultert i helsepolitiske tiltak med tanke på å forebygge og redusere sykkelighet. Det har i de senere år vokst fram en ny forståelse av helse som noe mer og kvalitativt forskjellig fra fravær av sykdom. Målsettingen er ikke lenger bare å bekjempe sykkeligheten i befolkningen, men å fremme helse og at livet i sin helhet skal være så bra som mulig for så mange som mulig. Helse kan vi se på som evne til å mestre hverdagens krav. Det innebærer bl.a. å gi befolkningen kompetanse til å leve med og mestre kronisk sykdom og funksjonssvikt.

Prioriterte oppgaver

Det moderne sykdomsbildet er dominert av lidelser vi lever med, og ikke dør av. Disse plagene kan ofte være lite synlige og vanskelig å plassere innenfor tradisjonelle diagnosegrupper, men de har betydning for funksjons- og arbeidsevne. Vi kan dele inn fysioterapeuters arbeidsområder i tre:

1. Helsefremmende og forebyggende arbeid
2. Vurdering og behandling
3. Habilitering og rehabilitering

Fysioterapeuter arbeider med enkeltmennesker eller grupper av mennesker på alle alderstrinn, fra ulike samfunnslag og med ulik kulturell bakgrunn. Fysioterapeuters arbeid er særlig knyttet til menneskets bevegelse; bevegelse som grunnlag for sosialt liv og livsutfoldelse i hjem, skole, arbeid og fritid.

Et mål for fysioterapeuters tiltak er å øke menneskets forutsetning for livsutfoldelse og deltagelse i meningsfylt sosialt liv og i tillegg bidra til at mennesket opplever kroppen som en mulighet for utvikling.

Fysioterapeutenes tiltak er rettet mot kroppen og mot miljøet som mennesket skal bevege seg i. Dette er et arbeid som omfatter undersøkelse, analyse og vurdering av menneskets mulighet til bevegelse og registrering av faktorer som hemmer bevegelsen. Derneft er det nødvendig å se disse faktorene i sammenheng med miljømessige forhold som har betydning for bevegelse og livsutfoldelse.

For å kunne mestre utfordringene må fysioterapeuter arbeide med å

- kunne analysere helseproblemer ut fra flere perspektiver for å forstå deres sammensatte karakter
- bidra til at mennesket opplever glede ved å være i bevegelse, ved å gi muligheter til variert bevegelseserfaring ut fra den enkeltes forutsetninger og behov
- bevisstgjøre de ressurser mennesket selv har til å utvikle, vedlikeholde og bedre egen funksjonsevne
- fremme bevegelse ved å fjerne funksjonshindringer og tilrettelegge miljøet
- skape grunnlag for økt livsutfoldelse ved å påvirke kroppsforhold, bevegelser og bevegelsesmønstre
- motivere, og sammen med pasient og andre samarbeidspartnere gjennomføre opptrening av tapt funksjon eller finne måter å kompensere for tapet på ved å utvikle alternative bevegelsesmønstre og/eller ved å bruke tekniske og ortopediske hjelpemidler
- fokusere på ressurser og legge til rette for og bidra til bevegelsesutvikling ut fra den enkeltes forutsetninger og behov
- gi informasjon og undervisning om menneskets funksjon, miljø, helse.

2 MÅL

Verdisyn

Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for helse- og sosialfag bygger på det syn at alle mennesker er likeverdige og har de samme grunnleggende rettigheter, og at hvert menneske er unikt og har behov for egen identitet og selvaktelse.

Vi hevder at det er en sammenheng og gjensidig avhengighet mellom mennesker og våre omgivelser; den enkeltes velferd og problemer må derfor ses i sammenheng med det fellesskapet vi er en del av.

Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for helse- og sosialfag vil derfor vektlegge arbeid rettet mot miljø- og samfunnsforhold for å fremme helse og forebygge helseskader, og legge forholdene til rette for å utvikle og bevare funksjonsevne. Videre vil høgskolen stimulere til forpliktende moralsk ansvar gjennom tillit til og solidaritet med svake brukergrupper for å fremme likeverdige levetilstander i samfunnet. Høgskolen vil hjelpe den enkelte til å erkjenne, utvikle og å ta i bruk sine ressurser.

Høgskolen i Sør-Trøndelag, Avdeling for helse- og sosialfag vil legge til rette for diskusjoner, utvikling og beskrivelse av helse- og sosialpolitiske idealer som støtter brukernes interesser for et godt og verdsett liv.

Fysioterapeututdanningen forstår menneskets utvikling som en livslang prosess. Med utvikling i denne sammenheng menes ikke en kontinuerlig økende prestasjonsevne, men å ha potensiale til en kontinuerlig forandring. Det er en forandring som skjer framover i tid, som gir mulighet til personlig vekst og nyskaping.

Menneskekroppen er fokus for fysioterapifagets virksomhet, menneskekroppen med dens ressurser og muligheter. Faget bygger på forståelsen av at mennesket opplever glede ved å mestre, uavhengig av mestingsnivå. Sentralt i fysioterapi blir en forståelse av at menneskelig atferd uttrykkes gjennom bevegelse, og at det er som levende kropp at mennesket sanser, føler, reflekterer og handler.

Fysioterapeututdanningen legger vekt på en overordnet økologisk forståelse av interaksjonen mellom mennesket og omgivelsene. Mennesket må da forstås med både sine intra-personlige og inter-personlige forutsetninger, behov og ferdigheter. Omgivelsene vil i et slikt perspektiv implisere både de fysiske og sosiale omgivelsene.

Fysioterapeututdanningen bygger på blant annet en fenomenologisk tilnærming til mennesket ved at verden slik den framtrer og blir fortolket av den enkelte vil være det vesentlige utgangspunktet for en profesjonell tilnærming til brukeren.

Sentrale kunnskapselementer i fysioterapi

Det å forstå, forholde seg til og konkret handle i forhold til mennesker med bevegelsesproblemer krever innsikt i ulike kunnskapsområder og vitenskapelige tradisjoner.

Fysioterapifaget henter kunnskap fra både teoretiske og praktiske kunnskapstradisjoner. Den uttalte kunnskapen er den teoretiske kunnskapen eller påstandskunnskapen som kan være løsrevet fra handlingene og bl.a. finnes i bøker. Den tause og mer praktiske kunnskapen som omfatter ferdighetskunnskap, kroppslig kunnskap og kunnskap av en mer fortrolig og personlig art kommer gjerne til uttrykk i konkrete situasjoner.

Kompetent yrkesutøvelse kjennetegnes ved å kunne resonnere, utøve skjønn, ta ansvar og avgjørelser på et selvstendig og kvalifisert grunnlag. Dette forutsetter integrering av kunnskapselementer fra både de teoretiske og de praktiske kunnskapstradisjonene.

De ulike kunnskapselementer formuleres/uttrykkes forskjellig og stiller krav til hvordan og hvor kunnskap kan formidles og tilegnes. Praksisfelt og høyskole utgjør to viktige læringsarenaer for studentene og de utfyller hverandre både med hensyn til kunnskapselementer som formidles og hvilken kompetanse aktørene bidrar med.

Fysioterapistudiet vil vektlegge samordning og integrering av teoretisk og praktisk kunnskap, noe som forutsetter et nært og forpliktende samarbeid mellom høyskole og praksisfelt.

Det er ulike måter å oppfatte forholdet mellom teori og praksis på

- teori som grunnlag for praksis
- teori som perspektiv på praksis
- praksis som grunnlag for utvikling av teori hvor erfaringslæring er sentralt
- kunnskap i handling forstått ut i fra kontekst, erfaring, intuisjon og refleksjon.

Alle disse måtene å forstå forholdet mellom teori og praksis på vil være aktuelle i fysioterapistudiet. For å utvikle handlingskompetanse vil studentene gjennom studiet få erfaring fra at alle disse forståelsene kommer til syne gjennom utøvelse av faget.

Bevegelse som sentralt begrep i fysioterapi

I tråd med ny rammeplan og tidligere fagplan ønsker utdanningen å forstå menneskets kropp og bevegelser i et helhetsperspektiv. Dette innebærer at vi med bevegelse mener både den ytre fysiske og observerbare bevegelsen av kroppen, de indre bevegelsene som pågår, og den bevegelsen som skjer på det emosjonelle planet, når vi for eksempel snakker om å "la seg bevege" eller å "bli beveget".

Bevegelse som kjennetegn og forutsetning

Mennesket er skapt for å være i bevegelse. Barns naturlige lek er i stor grad preget av fysisk utfoldelse. Gjennom bevegelse løser vi konkrete fysiske (arbeids)oppgaver og utfolder våre kreative og prestasjonssøkende sider. Bevegelse inngår også som et meningsbærende og regulerende element i sosialt liv, og kan derfor ses på som en genuin verdi og egenskap som synlig menneskelig adferd ser ut til å bli uttrykt gjennom.

Det kan imidlertid være store forskjeller i hvordan og hvor mye mennesker beveger seg. Måten vi beveger oss på kan være et uttrykk for hvem vi er, hvordan vi har det og de livserfaringene vi har gjort. Et hvert menneske har sitt personlige bevegelsesuttrykk. Dette bevegelsesuttrykket gjenspeiler flere forhold, blant annet

biomekaniske og biologiske forhold som leddbevegelighet, muskelstyrke, koordinasjon, rytme, smerter med mer

- psykologiske forhold som selvfølelse, identitet og emosjoner
- sosiokulturelle forhold og livserfaringer som kjønn, oppdragelse, kulturelle normer, samhandlingsaktiviteter, tidligere bevegelseserfaringer og kroppsbruk eller mangel på slike

Bevegelse som mulighet og problem

Evnen til å bevege seg oppfattes som grunnleggende viktig for oss mennesker, men av ulike årsaker kan mennesket oppleve vansker med å bevege seg. Personlige faktorer, sykdom, skade eller smerte kan redusere evnen til, eller gleden ved å være i bevegelse. Dette kan påvirke spillet mellom mennesker og omgivelser og kan få konsekvenser for personens selvoppfattelse, opplevelse av livskvalitet og deltakelse i ulike sosiale roller og sammenhenger.

Måltrettet bruk av bevegelser er en viktig komponent i fysioterapi. En viktig oppgave for fysioterapeuter er å hjelpe mennesker til å finne fram til, ta i bruk, og utvikle sitt bevegelsespotensiale. Dette kan vi gjøre ved å påvirke menneskets omgivelser og andre faktorer av kroppslig, sosial, psykologisk og psykososial art som bidrar til å fremme eller hindre menneskets bevegelsesmuligheter.

Fysioterapifaglig kompetanse vil dessuten bestå i å respektere og ha varhet for det individuelle personlige uttrykk når vi bruker egen og andres kropp og bevegelser i et ønske om påvirkning.

Kvalifiseringsmål

Formålet med fysioterapeututdanningen er å utdanne kandidater som etter tre års høgskoleutdanning og et års turnustjeneste, er kvalifisert til offentlig godkjenning som fysioterapeut etter gjeldende regler.

Høgskolen skal

- legge til rette for at studentene deltar aktivt i utformingen og gjennomføringen av studiet
- utdanne yrkesutøvere i tråd med samfunnets krav og ut fra fagets tradisjon
- drive forsknings- og utviklingsarbeid knyttet til fag og yrkesutøvelse for å bedre utdanningen og for å fremme kunnskap og utvikling innen faget
- være faglig oppdatert nasjonalt og internasjonalt, framtidsrettet og i dialog med praksisfeltet, tilgrensende utdanninger og fagområder.

Studentene skal etter endt utdanning

- ha utviklet en etisk bevissthet som gjør at de møter pasienter og andre med holdninger bygget på respekt og likeverd.
- ha utviklet sin evne til empati og omsorg for pasienter/klienter og kunne se sin faglige yrkesutøvelse også i et brukerperspektiv

- ha nødvendige kunnskaper om kroppens oppbygging, funksjon/dysfunksjon, bevegelsers utvikling og tilpasning og sammenhenger med sosiale og kulturelle forhold
- kunne undersøke mennesker med funksjonsproblemer med vekt på bevegelsessystemet med sikte på å iverksette behandlende, rehabiliterende og/eller habiliterende tiltak
- kunne kartlegge og vurdere mennesker og deres miljø og iverksette relevante helsefremmende og/eller forebyggende tiltak
- kunne dokumentere, kvalitetssikre og evaluere de tiltakene de har iverksatt
- ha grunnleggende innsikt i forholdet mellom menneske og samfunn og forståelse for betydningen slike forhold har for utøvelsen av fysioterapi
- ha grunnleggende innsikt i helsetjenestens oppbygging og oppgaver, og kunnskaper om de lover og regler som styrer helsetjenesten generelt, og fysioterapeutenes virksomhet
- ha forståelse for fysioterapitjenestens plass i samfunnet og fagets historiske utvikling
- ha kjennskap til andre aktuelle yrkesgrupper i helse- og sosialsektoren og evne til å samarbeide med disse

3 ORGANISERING AV STUDIET

Studiet er lagt opp som 3 årsheter og med 7 langsgående tema som stort sett er representert på alle årstrinn. Hensikten med de langsgående tema er å skape sammenheng og progresjon gjennom studiet. Undervisningskompetansen blir organisert i årsteam slik at hvert årsteam sørger for kontinuitet og sammenheng på tvers av de langsgående tema.

Årshetene

Navn på årshetene er ment å reflektere hovedfokus for mål og innhold i løpet av studiet.

1. Grunnlaget i fysioterapi.
2. Utvikling av fysioterapifaglig handlingskompetanse
3. Integrering, fagfordypning og faglig refleksjon i fysioterapi

Langsgående tema

Tema I:	Anatomi	21 studiepoeng
Tema II:	Fysiologi	15 studiepoeng
Tema III:	Utvikling av rollen som fysioterapeut	24 studiepoeng
Tema IV:	Menneske, samfunn, helse og sykdom	21 studiepoeng
Tema V:	Verdiforankring og kunnskapsutvikling i fysioterapi	15 studiepoeng
Tema VI:	Bevegelseslære	24 studiepoeng
Tema VII:	Helsemessige utfordringer og fysioterapifaglige tiltak	60 studiepoeng
Totalt for studiet		180 studiepoeng

Studiebelastning og studiepoeng

Et skoleår tilsvarer 60 studiepoeng og består av ca. 40 uker. Tre studiepoeng tilsvarer dermed 2 uker/80 timers arbeid for studenten.

Studiepoengene svarer til en internasjonal norm som angitt i European Credit Transfer System (ECTS). Ett års studentarbeid tilsvarer 60 studiepoeng. I tabellen nedenfor fremgår det hvor mange studiepoeng hvert tema har pr. årshet gjennom studiet.

Tabell 1: Fordeling av studiepoeng for de langsgående tema for hver årshet.

	Tema I	Tema II	Tema III	Tema IV	Tema V	Tema VI	Tema VII	Sum
1. årshet	18	12	3	2	1	17	7	60
2. årshet	3	3	12	4	4	4	30	60
3. årshet	0	0	9	15	10	3	23	60
	21	15	24	21	15	24	60	180

Oversikt over hovedemner og delemner fra rammeplanen

1. Naturvitenskapelige emner	36 sp
1A Anatomi	21 sp
1B Fysiologi	15 sp
2. Samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner	45 sp
2A Psykologi og pedagogikk	9 sp
* 2B Kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning	6 sp
2C Sosiologi og sosialantropologi	6 sp
* 2D Stats- og kommunalkunnskap, helse- og sosialpolitikk	9 sp
* 2E Vitenskapsteori og forskningsmetode	6 sp
* 2F Etikk	9 sp
3. Bevegelseslære	24 sp
3A Personlige, sosiale og kulturelle aspekter ved bevegelse	6 sp
3B Biomekaniske og nevrofysiologiske aspekter ved bevegelse	12 sp
3C Bevegelsesanalyse og bevegelseserfaring	6 sp
4. Helse og sykdom, vurdering og tiltak	75 sp
4A Helse-, behandlingsfilosofi og faghistorie	6 sp
4B Sykdomslære og funksjonshemming	12 sp
4C Behandling, rehabilitering og habilitering	42 sp
4D Helsefremmende og forebyggende arbeid	15 sp

Praktisk trening på høyskolen utgjør 30 studiepoeng. I tillegg utgjør praksisstudier 45 studiepoeng. Praktisk trening og praksisstudier er pedagogiske arbeidsformer som benyttes i alle deler av studiet og inkluderer alle de langsgående tema.

For å bli offentlig godkjent som fysioterapeut må studenten gjennomføre ettårig veiledet turnustjeneste etter endt treårig høyskoleutdanning

Emner merket med * er rammeplanens felles generelle innholdsdel. Disse emnene gjennomføres fortløpende gjennom studiet delvis i samarbeid med de øvrige helse- og sosialfagutdanningene ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Felles generell innholdsdel for helse- og sosialfagutdanningene.

Studiet består av 30 felles studiepoeng med andre helse- og sosialfagutdanningene ved Høgskolen i Sør-Trøndelag. Felles fagplan for disse felles studiepoengene er utarbeidet. Disse fagområdene er en integrert del av fysioterapeutstudiet og innhold og målsettinger for disse fagområdene fremgår i ulike langsgående tema.

- 2B – Kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning* 6 sp
Dette delemnet er en del av langsgående tema III:
 - 2D – Stats- og kommunalkunnskap, helse- og sosialpolitikk* 9 sp
Dette delemnet er en del av langsgående Tema IV.
 - 2E – Vitenskapsteori og forskningsmetode* 6 sp
- Dette delemnet er en del av Tema V**
- 2F - Etikk* 9 sp
Dette delemnet er en del av Tema V

Målsetting med felles innholdsdel for helse-og sosialfagutdanningene:

Skal bidra til å utdanne yrkesutøvere som:

- tar utgangspunkt i brukerens behov i sitt arbeid, og som kan planlegge og organisere tiltak i samarbeid med de mennesker det gjelder
- har evne til å reflektere over og begrunne sin virksomhet i forhold til overordnede faglige og etiske perspektiver, og kan se sin egen yrkesrolle i et kritisk lys
- tar medansvar for tilbakemelding til faglig og politisk myndighet om årsaker til hjelpebehov og virkning av tiltak og uheldige samfunnsforhold
- kan bidra til at den som trenger hjelp fra helse- og sosialsektoren får et egnet tilbud
- har kunnskap om organisasjonens plass i samfunnet og egen plass i organisasjonen
- har kunnskap om andre yrkesgrupper, og som kan vurdere egen og andres kompetanse i konkrete samarbeidssituasjoner

Fellesundervisningen er i hovedsak lagt opp som ukesamlinger gjennom alle 3 studieår der tverrfaglig gruppearbeid står sentralt. Denne undervisningen vil stadig være under utvikling. Opplegg utover det gjeldene vil bli gjort rede for i årsplanene. I dag utgjør opplegget minimum 12 av 30 studiepoeng.

1. årsenhet:

- **Kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning**
Studentene får i 1.årsenhet også en innføring i sentrale begreper innen fellesområdene generelt.

2. årsenhet:

- **Etikk**

3.årsenhet:

- Stats- og kommunalkunnskap, helse- og sosialpolitikk
- Vitenskapsteori og forskningsmetode

For utdyping vises til vedlagte fagplan for felles studiepoeng for helse- og sosialfagene ved Høgskolen i Sør-Trøndelag.

Temaorganisering

De 7 langsgående tema henter sine studiepoeng fra rammeplanens hoved- og delemner slik:

- Tema I er knyttet til rammeplanens delemne:

1A - Anatomi

- Tema II er knyttet til rammeplanens delemne:

1B – Fysiologi

- Tema III er knyttet til rammeplanens delemner:

2A – Psykologi og pedagogikk

*2B – Kommunikasjon, samhandling og konfliktløsning**

4C – Behandling, rehabilitering og habilitering

- Tema IV er knyttet til rammeplanens delemner:

2C – Sosiologi og sosialantropologi

*2D – Stats- og kommunalkunnskap, helse- og sosialpolitikk**

4A – Helse- og behandlingsfilosofi og faghistorie

- Tema V er knyttet til rammeplanens delemner:

*2E – Vitenskapsteori og forskningsmetode**

*2F - Etikk**

- Tema VI er knyttet til rammeplanens delemner:

3A – Personlige, sosiale og kulturelle aspekter ved bevegelse

3B – Biomekaniske og nevrofysiologiske aspekter ved bevegelse

3C – Bevegelsesanalyse og bevegelseserfaring

- Tema VII er knyttet til rammeplanens delemner:

4B – Sykdom og funksjonshemming

4C – Behandling, rehabilitering og habilitering

4D – Helsefremmende og forebyggende arbeid

- = felles innholdsdel for helse- og sosialfagutdanningene.

Se oversikt i tabell 2 nedenfor:

Tabell 2: Fordeling av studiepoeng (sp) mellom de langsgående tema (T I - T VII) i forhold til rammeplanens hovedemner (HE) og delemner (DE)

HE	1. NAT		2. SAMF						3. BEV			4. Helse og sykd.				sum
DE	1A	1B	2A	2B*	2C	2D*	2E*	2F*	3A	3B	3C	4A	4B	4C	4D	
(sp)	21	15	9	6	6	9	6	9	6	12	6	6	12	42	15	180
T I	21															21
T II		15														15
T III			9	6*										9		24
T IV					6	9*						6				21
T V							6*	9*								15
T VI									6	12	6					24
T VII													12	33	15	60

1. NAT = Naturvitenskapelige emner; 2. SAMF=Samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner;

3. BEV=Bevegelseslære; 4. Helse og sykd.= Helse og sykdom, vurdering og tiltak.

* = felles innholdsdeler for helse-og sosialfagutdanningene.

Praksisstudier.

Her gis kun en kort oversikt over omfang, plassering og hovedmålsetting med praksisperiodene. Praksisstudiene omfatter i alt 30 uker og tilsvarer 45 studiepoeng. Praksisperiodene integrerer kunnskap fra ulike tema, se tabell 3 under.

Praksisperiodene krever obligatorisk tilstedeværelse.

1. årsenhet: 4 uker tilsvarende 6 sp

1. semester: 1 uke observasjonspraksis med hovedmålsetting

- Hva er fysioterapi?

2. semester: 3 ukers observasjonspraksis med hovedmålsetting

- Observasjon og vurdering av mennesker i bevegelse.

2. årsenhet: 16 uker tilsvarende 24 sp

3. semester: 6 ukers klinisk praksis med hovedmålsetting:

- Utvikling av handlingskompetanse med vekt på kartlegging og undersøkelse etter en fysioterapeutisk arbeidsmodell.

NB

3. semesters praksis vil kunne bli organisert som heltidspraksis over seks uker eller som deltidspraksis over 12 uker

4. semester: 10 ukers klinisk praksis med hovedmålsetting:
- Utvikling av handlingskompetanse med vekt på målrettede fysioterapifaglige tiltak særlig innenfor området spesiell patologi.
- 3. årsenhet:** 10 uker tilsvarende 15 sp
- 6.semester: 9 ukers klinisk praksis med hovedmålsetting
- Videreutvikling av handlingskompetanse og integrering av fagkompetanse med vekt på samarbeid i en tverrfaglig sammenheng.
- 1 uke: Klinikkeksamen

Tabell 3. Oversikt over studiepoengenes fordeling på praksisstudiene i årsenhetene.

Praksis-studier	Tema I	Tema II	Tema III	Tema IV	Tema V	Tema VI	Tema VII	Sum
1. årsenhet			1	2	1	2		6
2.årsenhet	3	2	5	2	1	3	8	24
3.årsenhet			4	1		2	8	15
	3	2	10	5	2	7	16	45

4 ARBEIDSFORMER

Kvalifiseringsmålene er styrende for valg av arbeidsformer i studiet. De ulike kunnskapselementene i faget stiller ulike krav til hvordan og hvor kunnskap kan formidles og tilegnes.

Studentene kommer til fysioterapeututdanningen med sin erfaringsbakgrunn og sine læringshistorier. De vil dermed ha ulike forutsetninger / preferanser til sitt eget læringsarbeid. Som yrkesutøver møter fysioterapeuten pasienter og situasjoner som sjelden framstår som entydige. Avhengig av synsvinkel og referanseramme kan en og samme situasjon oppfattes svært ulikt. Studentene må møte disse problemstillingene med en utforskende holdning. Det er nødvendig at det er en interaksjon mellom handling og refleksjon. En felles problemoppfatning mellom pasient, terapeut og samarbeidspartnere er derfor vesentlig for målrettet handling. Utdanningen tilstreber å skape et samsvar mellom arbeidsformer som benyttes i yrkespraksisen og de som benyttes i utvikling av yrkeskompetansen. For å lære utøvelse av fysioterapi kreves derfor et stort spekter av spesialiserte og integrerte kunnskaper og ferdigheter av teoretisk og praktisk karakter.

Utdanningen er en prosess som skal gi grunnlag for fortsatt læring og utvikling. Det vil derfor bli benyttet arbeidsformer som utfordrer studentenes sanser, bevegelser, følelser, intellekt, kreativitet og evne til samspill. Arbeidsformene vil utfordre studentene til å involvere seg i egen læring på en aktiv, konkret og kroppsnær måte både på høghskolen og i praksisfeltet.

Sentrale arbeidsformer i studiet kan blant annet være forelesninger, selvstudier, prosjektarbeid, kasuistikkarbeid, PBL og læring gjennom egen erfaring. Dette vil foregå både individuelt og i gruppe. Oppøving av klinisk kompetanse vil bli vektlagt. Vi vil utdype hva vi legger i læring gjennom erfaring; ferdighetstrening, læring gjennom bevegelse og læring gjennom praksisstudier.

Ferdighetstrening

Fysioterapi er et praktisk fag som utøves i samspill med pasienter, pårørende og samarbeidspartnere. Å ha praktisk ferdighet er en vesentlig forutsetning for god fagutøvelse.

Ferdighetstrening inngår som en del av utdanningen for at studenten skal

- få trening i å bruke ulike metoder og teknikker i konkrete samhandlingssituasjoner
- oppøve samhandlende og kommunikative ferdigheter
- gjøre egne erfaringer gjennom en veksling mellom handling og refleksjon
- erfare både "terapeut-" og "pasientrolle" gjennom nært samarbeid med andre studenter; dette må inkludere meddelelse av erfaring/opplevelse og bearbeiding/refleksjon
- få trening i innhenting, vurdering og bruk av informasjon.

Å utvikle praktiske ferdigheter er en tidkrevende prosess som forutsetter at studenten får anledning til å prøve, oppleve, gjøre erfaringer, reflektere, erkjenne og prøve igjen. Det er

viktig at ferdighetstreningen blir gitt så stor plass i studiet at studenten opplever trygghet i den praktiske fagutøvelsen. En forsvarlig oppfølging av studenter i praktisk trening fordrer et relativt lavt studenttall pr. lærer.

Læring gjennom bevegelse

Bevegelse er det sentrale begrepet i fysioterapifaget, både som mål og virkemiddel.

For å kunne utøve god fysioterapi må studenten

- gjennom egen opplevelse lære å forstå kropp og bevegelse fra "innsiden", kjenne hvordan indre og ytre krefter påvirker kroppen, og hvordan følelser og sinnsstemninger uttrykkes gjennom kroppslige uttrykk og bevegelser
- ha erfaring i hvordan bevegelsesaktiviteter som benyttes som virkemidler i faget, utføres og virker på kroppen
- ha erfaring i å bruke egne bevegelser i utøvelsen av fysioterapi
- ha erfaring i å reflektere over og analysere egne og andres bevegelser
- erfare omgivelsenes betydning for bevegelse.

Det vil gjennom studiet bli vektlagt og tilrettelagt for variert bevegelseserfaring gjennom egenbevegelse.

Læring gjennom praksis

Praksisstudienes plass i fysioterapeututdanningen er både pedagogisk som en faglig begrunnet. Praksisstudiene skal være planlagte og målrettede samtidig som studentenes læring knyttes til det situasjonsbestemte i praksis.

Praksisstudiene skal sikre at studentene får erfaring fra følgende virksomhetsområder; helsefremmende og forebyggende arbeid, vurdering og behandling, habiliterende og rehabiliterende arbeid.

Veiledet praksis innebærer veiledning og vurdering samt utveksling av refleksjoner mellom studenter og veiledere. Både studenter, undervisningspersonale i høgskolen og praksisveiledere er ansvarlige for tilrettelegging av læringssituasjoner i praksisfeltet.

Ansvars- og oppgavefordeling avklares og beskrives av høgskolen.

Gjennom praksisstudiene får studenten mulighet til

- utprøving av tidligere tilegnet teori
- å bli bevisst egne reaksjoner på det å være i yrkesrollen og skulle omsette faglige prinsipper til handlinger i konkrete samarbeidssituasjoner
- å innhente erfaringer, utprøve ferdigheter og utvikle samhandlingskompetanse
- å oppleve de krav og forventninger som stilles til fysioterapeuter fra pasienter, pårørende, andre samarbeidspartnere, helsetjenesten og samfunnet
- refleksjon, vurdering og diskusjon om etikk og fagutøvelse

- kontakt med og overlevering av faglig skjønn og kunnskap eller fagviten som ikke er beskrevet i litteraturen
- å oppleve og bearbeide frustrasjoner som kan oppstå mellom faglige idealer og praktiske realiteter i helsetjenesten
- å samle personlig erfaring for bearbeiding og utdyping i praksis og ved høgsolen.

5 BESKRIVELSE AV INNHOLD FOR ÅRSENHETENE.

1. årsenhet: Grunnlaget i fysioterapi

Generell innledning

Dette året legger vekt på å gi studentene en forståelse for de grunnleggende elementer i fysioterapifaget - mennesket, bevegelse og funksjon. Studentene skal få kunnskaper om menneskekroppens biologiske struktur og funksjon, og om bevegelsens ulike aspekter. De skal tilegne seg kunnskap og forståelse for normale kroppslige tilstander, reaksjoner og endringsprosesser gjennom menneskets livsløp, og lære å forstå og analysere bevegelse ut fra ulike perspektiv.

Tyngdepunktet i årsenheten vil være hentet fra Tema I-Anatomi, Tema II-Fysiologi og Tema-VI Bevegelseslære.

Felles studiepoeng:

I første årsenhet vil det være en ukes fellesundervisning i kommunikasjon og samhandling med de andre helse-og sosialfagutdanningene ved Høgskolen. I tillegg vil studentene få innføringsforelesninger om sentrale begreper felles for helse- og sosialfagutdanningene. Undervisningen er lagt opp som tverrfaglig gruppearbeid.

Tabell 4: Oversikt over studiepoengenes fordeling på eksamener og praksis på ulike tema i 1. årsenhet

1.årsenhet	Tema I	Tema II	Tema III	Tema IV	Tema V	Tema VI	Tema VII	Sum
1. eksamen		12						12
2. eksamen						12		12
3. eksamen	18		2			3	7	30
Praksis			1	2	1	2		6
	18	12	3	2	1	17	7	60

Tema I – Anatomi 18 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Muskel-, skjelett- og nervesystemet med vekt på
 - kroppen som sensorisk-motorisk enhet og forholdet mellom det perifere og sentrale nervesystem.
 - kroppen som funksjonell enhet med vekt på samspillet mellom dens deler
- Indre organer med vekt på sirkulasjons- og respirasjonssystemet
- Det endokrine system og dets samspill med kroppens andre system
- Histologi, oppbygging og funksjon av ulike typer vev med spesiell vekt på

- muskel-/skjelettsystemet
- forholdet mellom påvirkning/funksjon og forandring av ulike vevstyper
- funksjonell adaptasjon; generative og regenerative prosesser.

Tema II – Fysiologi 12 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Arbeidsfysiologi
- Muskelfysiologi
- Nevrofysiologi, herunder smertefysiologi
- Respirasjonsfysiologi
- Sirkulasjonsfysiologi
- Ernæringsfysiologi
- Immunsystemet.

Tema III – Utvikling av rollen som fysioterapeut 3 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Kommunikasjon generelt og i små grupper
- Oppøve evne til samarbeid
- Instruksjon av medstudenter
- Det kommunikative aspektet ved berøring og undersøkelse.

Tema IV – Menneske, samfunn, helse og sykdom 2 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Generell innføring i emner som:
 - Menneske, samfunn, helse og sykdom
 - Helse og sykdom som tvetydig fenomen
 - Normalitet og avvik
 - Faghistorie – fagtradisjoner
 - Taushetsplikt
- Ulike måter å forstå kropp og bevegelse på.

Tema V – Verdiforankring og kunnskapsutvikling i fysioterapi 1 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Introduksjon til vitenskapsteoretiske retninger i helse- og sosialfagene
- Innføring i helse- og sosialfagene som praktiske fag, med vekt på begrepene teori, empiri og praksis
- Kildekritikk, forskjellen på ulike kilder
- Krav til skriftlige arbeider
- Innføring i etisk grunnholdning.

Tema VI – Bevegelseslære 17 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Introduksjon til kroppen som sentrum for erfaring, livshistorie og uttrykksfelt
- Innføring i normer, verdier og idealer knyttet til kropp og bevegelser
- Nervesystemets normale organisering og funksjon; nevroanatomi og nevropsykologi
- Teori om motorisk utvikling og læring
- Teori om motorisk kontroll
- Teori om samspill mellom individ og omgivelser
- Observasjon og analyse av bevegelser og stillinger; analyseredskaper
- Identifisering av muligheter for- og begrensninger på bevegelse
- Ulike former for bevegelses- og aktivitetserfaring
- Påvirkning fra psykologiske forhold på kropp og bevegelser
- Statikk og dynamikk i biomekanikk
- Fysiske lover for likevekt og bevegelse
- Gravitasjon og underlagets virkning på kropp og bevegelse
- Bevegelsesretning - bevegelsers kraft og metoder for beregning av krefter og dreiemomenter
- Vevsstrukturers biomekanikk med vekt på enkeltledd og kroppen som helhet
- Observasjon av personer i bevegelse og aktivitet
- Trening i å beskrive og redegjøre for bevegelsesobservasjon og analyse
- Fremmende og hemmende faktorer for fri bevegelse og fysisk funksjon.

Tema VII – Helsemessige utfordringer og fysioterapifaglige tiltak 7 sp

Sentralt innhold i 1. årsenhet er

- Introduksjon til helsefremmende og forebyggende arbeid, behandling, rehabilitering og habilitering
- Grunnleggende tester bl.a. i forhold til;
 - mobilitet/stabilitet
 - styrke/koordinasjon
 - respirasjon og sirkulasjonsforhold
 - vevskvaliteter i hud, underhud og muskulatur
 - evne til å arbeide funksjonelt og til å veksle mellom arbeid og hvile
- Generell patologi; patofysiologi, degenerative/regenerative prosesser, inflammatoriske prosesser.

Avsluttende vurderinger i 1. årsenhet 60 sp

Fysiologi - Individuell skriftlig eksamen	12 sp
Bevegelseslære - Individuell skriftlig eksamen:	12 sp
Anatomi og grunnleggende undersøkelse - Individuell praktisk/muntlig eksamen:	30 sp
Bestått praksisstudium	6 sp

2. årsenhet: *Utvikling av fysioterapifaglig handlingskompetanse*

Generell innledning

Dette året legger vekt på at studentene skal kunne undersøke, vurdere og gi fysioterapifaglige tiltak til mennesker med ulike funksjonsforstyrrelser.

Studentene skal få kunnskap og forståelse for de samhandlende og relasjonelle sider ved yrkesutøvelsen i møtet med pasienten. Rettet mot det enkelte individ skal studentene få kunnskaper og tilegne seg ferdigheter for å observere, vurdere og iverksette handlinger i samsvar med god faglig praksis.

Tyngdepunktet i årsenheten vil være hentet fra Tema III - Utvikling av rollen som fysioterapeut og Tema VII - Helsemessige utfordringer og fysioterapifaglige tiltak.

Felles studiepoeng:

I andre årsenhet vil det være en ukes fellesundervisning i etikk med de andre helse- og sosialfagutdanningene ved Høgskolen. Undervisningen er lagt opp som tverrfaglig gruppearbeid.

Tabell 5: Oversikt over studiepoengenes fordeling på eksamener og praksis på ulike tema i 2. årsenhet

2.årsenhet	Tema I	Tema II	Tema III	Tema IV	Tema V	Tema VI	Tema VII	Sum
4.eksamen			7	2	3			12
5. eksamen		1				1	10	12
6. eksamen							12	12
Praksis	3	2	5	2	1	3	8	24
	3	3	12	4	4	4	30	60

Beskrivelse av innhold for temaene i 2. årsenhet

Tema I – Anatomi 3 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- videreutvikling av handlingskompetanse mht kunnskap og ferdigheter vektlagt i 1. studieår.

Tema II – Fysiologi 3 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- videreutvikling av handlingskompetanse mht kunnskap og ferdigheter vektlagt i 1. studieår.

Tema III – Utvikling av rollen som fysioterapeut 12 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- Menneskets psykologiske og sosiale utvikling
- Motivasjon, læring og hukommelse
- Undervisning, veiledning, rådgivning og helseopplysning
- Sansing, persepsjon og opplevelse
- Kriseteori og krisebearbeiding
- Konfliktløsning
- Kommunikasjon yrkesutøver og bruker
- Tilbakemelding til pasient om faglige vurderinger og samtale om mål og planer videre
- Anamneseopptak – samtale med pasient
- Journalføring.

Tema IV - Menneske, samfunn, helse og sykdom 4 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- Sosialisering og institusjonalisering
- Rolleteori, normer og verdier, makt og avmakt på et individuelt og kroppslig nivå
- Sammenheng mellom samfunnsmessige forhold og sykdomsbilde.
- Innføring i:
 - Helse- og sosialsektoren på kommunalt, regionalt og statlig nivå.
 - Lovverk som regulerer helsesektoren, samt pasientrettigheter.

Tema V – Verdiforankring og kunnskapsutvikling i fysioterapi 4 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- Sammenhengen mellom verdier og normer i samfunnet generelt, og i helse- og sosialfagene spesielt, og praktisk handling
- Ulike verdioppfatninger, menneskesyn og livssyn
- Etske dilemmaer i helse- og sosialsektoren og trening i etisk refleksjon
- Kunnskaper om samfunnsutviklingen sett i forhold til utfordringer i helse- og sosialsektoren og utviklingen av verdier og normer
- Begrepene makt, tvang og kontroll
- Yrkesetiske prinsipper og verdier
- Tauhetspliktens etiske sider
- Menneskerettighetene
- Etisk teori.

Tema VI – Bevegelseslære 4 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- Forskjeller mellom ulike teorier om bevegelse og deres implikasjoner for praksis
- Trening i anvendelse av teoretisk kunnskap om bevegelse i praksis
- Trening i å benytte bevegelsesobservasjon og analyse som begrunnelse for mål og tiltak.

Tema VII – Helsemessige utfordringer og fysioterapifaglige tiltak 30 sp

Sentralt innhold i 2. årsenhet er

- Behandling som ideologi, mål og/eller middel
- Spesiell patologi; nevrologi, ortopedi, revmatologi/autoimmune sykdommer, indremedisin, geriatri, onkologi, pediatri, psykiatri,
- psykisk helse – psykiske lidelser
- Vurdering av forholdet mellom lokale og generelle funn
- Videreutvikling av metodisk undersøkelse og vurdering
- Anvendelse av fysioterapimetoder og teknikker som påvirker bevegelse, styrke, stabilitet, koordinasjon, anspenthet og spenningstilstander, balanse, utholdenhet, respirasjon, sirkulasjon samt smerte
- Ortopediske og tekniske hjelpemidler.

Avsluttende vurderinger i 2. årsenhet 60 sp

Psykososial og samfunnsvitenskapelig teori - Individuell skriftlig eksamen	12 sp
Fysioterapifaglige ferdigheter - Individuell praktisk/muntlig eksamen	12 sp
Sykdomslære og begrunnelse for tiltak - Individuell skriftlig hjemmeeksamen	12 sp
Bestått praksisstudium	24 sp

3. årsenhet: Integrering, fagfordypning og faglig refleksjon i fysioterapi

Generell innledning

Dette året legger vekt på at studentene skal kunne se på yrkesutøvelsen i en større sammenheng (utover arbeidet på individnivå) og få en forståelse av forholdet mellom menneske og samfunn.

Studentene skal få kunnskap og innsikt i helsetjenestens oppbygging og oppgaver, og forståelse for samhandling på ulike arenaer med ulike aktører. Det vil også legges vekt på at studentene skal få en reflekterende og fordypende fagutøvelse. I denne årsenheten skal studentene blant annet utarbeide en fordypningsoppgave.

Tyngdepunktet i årsenheten vil her være hentet fra Tema IV - Menneske, samfunn, helse og sykdom, Tema V - Verdiforankring og kunnskapsutvikling i fysioterapi og Tema VII - Helsemessige utfordringer og fysioterapifaglige tiltak.

Felles studiepoeng:

I tredje årsenhet vil det være fellesundervisning med de andre helse- og sosialfag-utdanningene ved Høgskolen over flere uker i Stats- og kommunalkunnskap samt Vitenskapsteori og metode. Undervisningen er lagt opp som tverrfaglig gruppearbeid.

Tabell 6: Oversikt over studiepoengenes fordeling på eksamener og praksis på ulike tema i 3. årsenhet

3. årsenhet	Tema I	Tema II	Tema III	Tema IV	Tema V	Tema VI	Tema VII	Sum
7. eksamen				2	8		2	12
8.eksamen				12	1	1	4	18
9.eksamen			5		1		9	15
Praksis			4	1		2	8	15
	0	0	9	15	10	3	23	60

Beskrivelse av innhold for temaene i 3. årsenhet

(Tema I og Tema II ble avsluttet i 2 studieår)

Tema III – Utvikling av rollen som fysioterapeut 9 sp

Sentralt innhold i 3. årsenhet er

- Videreutvikling av ulike roller som fysioterapeut i undervisning, veiledning, rådgivning og helseopplysning
- Mestringsstrategier generelt

- Tverrkulturell kommunikasjon
- Tverrfaglig kommunikasjon
- Kommunikasjon i organisasjoner.

Tema IV – Menneske, samfunn, helse og sykdom 15 sp

Sentralt innhold i 3. årsenhet er

- Sosiale systemer og sosiale og kulturelle prosesser i mikro- og makroperspektiver
- Sosialantropologisk syn på helse, sykdom kropp og medisinsk tenkning
- Faghistorie og fagtradisjoner; ideologier i samfunns- og helsetjenester og konsekvenser for praksis
- Sammenheng mellom samfunnsmessige forhold og sykdomsbilde; fagutvikling blant helsepersonell med vekt på fysioterapi
- Helse- og sosialsektoren på kommunalt, regionalt og statlig nivå
- Beslutningsprosesser i helse- og sosialsektoren
- Aktører innenfor helse- og sosialsektoren
- Forholdet mellom offentlig og privat omsorg
- Velferdsstatens utvikling
- Sammenhengen mellom samfunnsutvikling, levekår og opplevde helse- og sosialproblemer
- Profesjonalisering i helse- og sosialsektoren samt beskrivelser av yrkesgruppene der
- Lovverket som regulerer helse- og sosialsektorens virkefelt, samt lov om folketrygd og lov om pasientrettigheter
- Finansiering av tjenestene og brukerbetaling
- Helse- og sosialpolitiske prioriteringer
- Kvalitetssikring, internkontroll og kvalitetsutvikling.

Tema V – Verdiforankring og kunnskapsutvikling i fysioterapi 10 sp

Sentralt innhold i 3. årsenhet er

- Generelle krav til formulering av problemstillinger
- Ulike metoder for innhenting og bearbeiding av data og ulike former for rapportering
- Kunnskaper om forskningsetikk med vekt på informert samtykke
- Fagkritikk og tekstkritisk virksomhet

Tema VI – Bevegelseslære 3 sp

Sentralt innhold i 3. årsenhet er

- Utdyping av tema knyttet til;
 - kroppen som sentrum for erfaring, livshistorie og uttrykksfelt
 - normer, verdier og idealer knyttet til kropp og bevegelser
- Kropp og sosial orden; sosial disiplinering og regulering i et kroppssorientert, kulturelt og historisk perspektiv
- Estetiske aspekter ved bevegelse
- Egnede evalueringsredskaper mht. effekt av bevegelsestiltak
- Vitenskapsteoretisk forståelse av bevegelse i fysioterapi

- Integrering av teoretisk og praktisk kunnskap fra bevegelseslære og tilsluttende fag i handlingskompetanse som fysioterapeut.

Tema VII – Helsemessige utfordringer og fysioterapifaglige tiltak 23 sp

Sentralt innhold i 3. årsenhet er

- Sammenhenger mellom sykdom og levetilstand, belastningslidelser og arbeidsforhold
- Helsefremmende og forebyggende arbeid som ideologi; muligheter og begrensninger
- Farmakologi
- Dokumentasjon, kvalitetssikring og evaluering
- Administrasjon og ledelse
- Miljøkartlegging, planlegging og iverksetting av tiltak på ulike arenaer
- Informasjon om, tilrettelegging og organisering av arbeidsmiljø og omgivelser som stimulerer til variert bevegelse og hindrer fastlåste stillinger og ensidig monotont gjentakelsesarbeid
- Forebygging av belastningslidelser og ulykkesforebyggende arbeid på ulike arenaer
- Lovverk som regulerer helsefremmende og forebyggende virksomhet
- Kjennskap til naturmedisin og alternative behandlingsformer
- Rehabilitering og habilitering som ideologi, mål og/eller middel
- Funksjonshemming og kronisk sykdom
- Kompensasjon for tapt fysisk/psykisk funksjon ved å utvikle alternative bevegelses- og mestringsstrategier.

Avsluttende vurderinger i 3. årsenhet 60 sp

Fordypningsoppgave - eksamen	prosjektoppgave	12 sp
Samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner - Individuell skriftlig eksamen		18 sp
Klinikkeksamen - Individuell praktisk/muntlig eksamen		15 sp
Bestått praksisstudium		15 sp

6 VURDERINGSORDNINGER

Fysioterapeututdanningas vurderingsordning bygger på gjeldende

- Lov om universiteter og høyskoler med endringer
- Rammeplan og forskrift for 3-årig fysioterapeututdanning
- Forskrift om eksamen ved Høgskolen i Sør-Trøndelag
- Reglement og utfyllende bestemmelser for helse- og sosialfagutdanningene ved HiST

Studentenes overordnede rettigheter og plikter i forhold til vurderings-ordningene og spørsmål knyttet til studieprogresjon vil framgå av ovennevnte dokumenter i tillegg til fagplanen.

Vurdering av studenten kan deles inn i vurdering underveis og avsluttende vurdering.

Vurdering underveis

Vurdering underveis er nært knyttet til de pedagogiske metodene som benyttes. Den fortløpende vurderingen skal støtte og veilede studentene i deres faglige og personlige utvikling, og den skal gi høgskolen tilbakemelding om dens pedagogiske og faglige opplegg. Vurdering av studentene underveis omfatter prosessvurdering og vurdering av ulike former for forprøver.

Prosessvurdering

Prosessvurdering ved høgskolen skjer underveis i alle 3 studieår og kan være skriftlig eller muntlig og skjer både individuelt og i gruppe. Prosessvurderingen kan bli gjennomført i et samarbeid med studieveileder, faglærer, praksisveileder og/eller medstudenter.

Vurdering knyttet til ferdighetstrening

I ferdighetstreningen inngår vurderingen i den veiledningen studenten får i forhold til praktisk trening i undersøkelses- og behandlingssituasjoner. Vurderingen omfatter tilbakemelding både fra medstudenter og lærere på ferdigheter i utøvelse av fysioterapi. Studentene kan gi hverandre verdifull informasjon fra 'pasient/klient-posisjon, om hvordan de opplever hverandres grep, instruksjon osv. Lærernes vurdering knytter seg både til kvaliteten av det praktiske arbeidet og de faglige begrunnelsene for det.

Vurdering knyttet til praksis

Vurdering i praksisperiodene foregår i den veiledning studentene får på praksisstedet. Gjennom vurderingen får studenten veiledning i hvordan han/hun utvikler seg i rollen som fysioterapeut, hvordan teoretisk forståelse, holdninger og praktiske ferdigheter integreres i konkrete handlingssituasjoner. Mål for praksisperioden og studentenes individuelle læringsmål danner utgangspunkt for vurderingen.

Viser for øvrig til vedlagte felles reglement.

Forprøver

I forskrift om eksamen ved høghskolen i Sør-Trøndelag § 2 står det:

Med *forprøve* menes i denne forskriften:

"Obligatoriske test som ikke gir studiepoeng, men som må vurderes til bestått i følge de kriterier som er bestemt for forprøven". Forprøver (for eksempel frammøte, praksis som skal godkjennes), skal være gjennomført og godkjent før en kan få karakter i emnet og /eller starte praksisstudier. Ved tradisjonell skriftlig eller muntlig eksamen må de obligatoriske arbeidskravene og forprøvene være oppfylt for å ha rett til å fremstille seg til eksamen.

I hvert studieår er det ulike arbeidsoppgaver som studenten må gjennomføre og få vurdert. Disse kan variere noe i form og innhold i forhold til utvikling av studiet innenfor fagplanens målsetting. En samling av flere arbeidsoppgaver som studenten skal gjennomføre og få vurdert over et visst tidsrom kan samles i en *mappe*.

Mappe:

Arbeidsoppgavene i mappen kan være skriftlige, muntlige, praktiske eller også være et krav om tilstedeværelse i et undervisningsopplegg. Hovedmålsettingen er å støtte studenten i sin læringsprosess, men oppgavene vil også ha varierende grad av produktvurdering.

Hvert studieår har mappe med flere arbeidsoppgaver som enten må være fullført, godkjent eller vurdert til bestått for å kunne fremstille seg til eksamen på følgende måte:

1. studieår:

Mappe med arbeidsoppgaver må være fullført, godkjent eller bestått for å fremstille seg til eksamen i *Bevegelseslære*.

2.studieår:

Mappe med arbeidsoppgaver må være fullført, godkjent eller bestått for å fremstille seg til eksamen i *Sykdomslære og begrunnelse for tiltak*.

3.studieår:

Mappe med arbeidsoppgaver må være fullført, godkjent eller bestått for å fremstille seg til *Klinikkeksamen*.

Nærmere informasjon om innhold, form, retningslinjer og vurderingskriterier for de ulike arbeidsoppgavene i mappene vil fremgå av undervisningsplanene.

Tilstedeværelse

Det er nærværsploktig undervisning i alle tre studieår.

Dette gjelder

- praksisperiodene
- undervisning i forbindelse med felles studiepoeng for helse- og sosialfagutdanningene ved høghskolen.

- timeplanfestet forarbeid/etterarbeid i grupper ifm praksisperiodene
- ferdighetstrening og egenbevegelse når dette er spesifisert i undervisningsplanene
- gruppearbeid/PBL-arbeid når dette er spesifisert i undervisningsplanene

Viser for øvrig til felles reglement og utfyllende bestemmelser for studiene ved avdeling for helse- og sosialfag.

Avsluttende vurdering

Avsluttende vurdering er knyttet til de langsgående temaene i utdanningen og studentens evne til å integrere kunnskap fra de ulike temaene. Studenten skal dokumentere at hun/han har nådd temaets mål ved å løse problemer og handle i situasjoner. Dette krever integrering av teoretisk og praktisk kunnskap, vurderingsevne, etiske holdninger, praktiske ferdigheter og evne til engasjement og kommunikasjon.

For å oppfylle kriteriet om samsvar mellom mål, innhold og arbeidsformer i studiet, er det derfor lagt vekt på å benytte ulike vurderingsformer ved de avsluttende vurderingene i studiet.

Avsluttende vurdering omfatter:

1. praksisvurdering
2. eksamener

1. Praksisvurdering

Det vises til felles reglement for helse- og sosialfagutdanningene ved Høgskolen i Sør-Trøndelag for vurderingskriterier og regler for øvrig.

Som vurderingsuttrykk for praksisstudier brukes: *Bestått/Ikke bestått*

Nedenfor vises en oversikt over 30 ukers praksisstudier fordelt på 4 perioder, tilsvarende 45 studiepoeng.

1 årsenhet:

- 1 Praksisstudier 1. studieår: 6 sp

Krav:	Ingen
Innhold:	Hva er fysioterapi? - og - Observasjon og vurdering av mennesker i bevegelse
	Integrert kunnskap fra flere Tema.
Tidspunkt:	1. årsenhet
Vurderingsuttrykk:	Bestått/ikke bestått

2 årsenhet:

- 2 Praksisstudier 3. semester: 9 sp

Krav:	Første årsenhets praksisstudier og eksamener skal være bestått.
Innhold:	Utvikling av handlingskompetanse med vekt på kartlegging og undersøkelse etter en fysioterapeutisk arbeidsmodell. Integrert kunnskap fra flere Tema.
Tidspunkt:	3. semester
Vurderingsuttrykk:	Bestått/ikke bestått

- 3 Praksisstudier 4. semester: 15 sp

Krav:	Tidligere praksisstudier og eksamen i <i>Fysioterapifaglige ferdigheter</i> skal være bestått.
Innhold:	Utvikling av handlingskompetanse med vekt på målrettede fysioterapifaglige tiltak særlig innenfor området spesiell patologi. Integrert kunnskap fra flere Tema.
Tidspunkt:	4. semester
Vurderingsuttrykk:	Bestått/ikke bestått

3 årsenhet:

- 4 Praksisstudier 6. semester: 15 sp

Krav:	Andre årsenhets praksisstudier og eksamener skal være bestått.
Innhold:	Videreutvikling av handlingskompetanse og integrering av fagkompetanse med vekt på samarbeid i en tverrfaglig sammenheng. Integrert kunnskap fra flere Tema.
Tidspunkt:	3. semester
Vurderingsuttrykk:	Bestått/ikke bestått

2. Eksamen

Det vises til lov og forskrift.

Det benyttes bokstavkarakterer fra A til F, der A er beste karakter og E er dårligste ståkarakter, mens F gis ved 'ikke bestått'.

Nedenstående oversikt viser avsluttende vurderinger ved fysioterapeututdanninga, med krav for å gå opp til eksamen, og hvordan den enkelte eksamen gir føringer for den videre studieprogresjon.

Følgende eksamener gjennomføres:

1. årsenhet:

- 1 Fysiologi: 12 sp

Eksamenskrav:	Ingen
Innhold:	Kunnskap fra Tema II
Eksamensform:	Individuell skriftlig, 6 timer
Tidspunkt:	1. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

- 2 Anatomi og grunnleggende undersøkelse: 30 sp

Eksamenskrav:	Bestått eksamen i fysiologi.
Innhold:	Kunnskap fra Tema I, Tema III, Tema VI og Tema VII
Eksamensform:	Individuell praktisk/muntlig eksamen.
Tidspunkt:	2. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

- 3 Bevegelseslære: 12 sp

Eksamenskrav:	Eksamen i fysiologi, praksisstudium samt arbeidskrav/mappe skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema VI
Eksamensform:	Individuell skriftlig, 6 timer
Tidspunkt:	2. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

Alle eksamener og praksisstudier skal være bestått før oppstart av 2. årsenhet

(Studenter som avventer sensur på ny/utsatt eksamen kan starte 2.årsenhet, men må avbryte studiet hvis studenten ikke består eksamen)

2. årsenhet:

- 4 Psykososial og samfunnsvitenskapelig teori: 12sp

Eksamenskrav:	Første årsenhets praksisstudier og eksamener skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema III , Tema IV og Tema V.
Eksamensform:	Individuell skriftlig 6 timer
Tidspunkt:	3. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

- 5 Fysioterapifaglige ferdigheter: 12 sp

Eksamenskrav:	Første årsenhets praksisstudier og eksamener samt praksisstudiet i 3. semester skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema II , Tema VI og Tema VII
Eksamensform:	praktisk /muntlig eksamen
Tidspunkt:	4. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

- 6 Sykdomslære og begrunnelse for tiltak: 12sp

Eksamenskrav:	Alle forutgående eksamener, praksisstudier samt arbeidskrav/mappe skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema VII
Eksamensform:	Individuell skriftlig hjemmeeksamen
Tidspunkt:	4. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

Alle eksamener og praksisstudier skal være bestått før oppstart av 3. årsenhet.

(Studenter som avventer sensur på ny/utsatt eksamen kan starte 3.årsenhet, men må avbryte studiet hvis studenten ikke består eksamen.)

3. årsenhet.

- 7 Fordypningsoppgave: 12 sp

Eksamenskrav:	Andre årsenhets praksisstudier og eksamener skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema IV, Tema V og Tema VII
Eksamensform:	Skriftlig prosjektoppgave.
Tidspunkt:	5.-6. semester.
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

- 8 Samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner: 18 sp

Eksamenskrav:	Andre årsenhets praksisstudier og eksamener samt praksisstudiet i 6. semester skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema IV , Tema V, Tema VI og Tema VII .
Eksamensform:	Individuell skriftlig, 6 timer
Tidspunkt:	6. semester.
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

- 9 Klinikkeksamen: 15 sp

Eksamenskrav:	Alle forutgående praksisstudier, arbeidskrav/mappe og fordypningsoppgaven skal være bestått.
Innhold:	Kunnskap fra Tema III, Tema V og Tema VII
Eksamensform:	2 dagers muntlig/praktisk klinikkeksamen med pasient.
Tidspunkt:	6. semester
Vurderingsuttrykk:	Bokstavkarakter

Studenten får ikke vitnemål og kan ikke påbegynne turnustjeneste før alle eksamener og praksisstudier er bestått.

Oversikt over vurderingsordninger og arbeidskrav gjennom studiet

Tabell 7: Oversikt over avsluttende vurderinger

	Eksamensform	termin	sp	karakter
Eksamener og praksis i 1.studieår:		60 studiepoeng		
Fysiologi*	Individuell, skriftlig 6-timers skoleeksamen	1.sem	12	Bokstav-karakter
Anatomi og grunnleggende undersøkelse	Individuell, praktisk-muntlig skoleeksamen	2.sem	30	Bokstav-karakter
Bevegelseslære*	Individuell, skriftlig 6-timers skoleeksamen	2.sem	12	Bokstav-karakter
Praksisstudier 1.studieår		1.-2. sem	6	Bestått/ Ikke bestått
Eksamener og praksis i 2.studieår:		60 studiepoeng		
Psykososial og samfunnsvitenskapelig teori*	Individuell, skriftlig 6-timers skoleeksamen	3.sem	12	Bokstav-karakter
Fysioterapifaglige ferdigheter	Individuell, praktisk-muntlig skoleeksamen	4.sem	12	Bokstav-karakter
Sykdomslære og begrunnelse for tiltak*	Individuell hjemmeeksamen	4.sem	12	Bokstav-karakter
Praksisstudier 3.semester		3.sem	9	Bestått/ Ikke bestått
Praksisstudier 4.semester		4.sem	15	Bestått/ Ikke bestått
3. årsenhet		60 studiepoeng		
Fordypningsoppgave*	Individuell/parvis skriftlig prosjektoppg.	5.-6.sem	12	Bokstav-karakter
Samfunnsvitenskapelige og humanistiske emner*	Individuell, skriftlig 6-timers skoleeksamen	6.sem	18	Bokstav-karakter
Klinikkeksamen	Individuell, praktisk-muntlig klinikk m/pas.	6.sem	15	Bokstav-karakter
Praksisstudier 6.semester		6.sem	15	Bestått/ Ikke bestått
Totalt		180 studiepoeng		

* Markerer eksamener som utløser klagerett for studentene

Oversikt over mappe med arbeidsoppgaver som må være fullført, godkjent og vurdert til bestått.

1. studieår: Mappe med arbeidsoppgaver må være fullført, godkjent og bestått for å fremstille seg til eksamen i *Bevegelseslære*.

2.studieår: Mappe med arbeidsoppgaver må være fullført, godkjent og bestått for å fremstille seg til eksamen i *Sykdomslære og begrunnelse for tiltak*.

3.studieår: Mappe med arbeidsoppgaver må være fullført, godkjent og bestått for å fremstille seg til *Klinikkeksamen*.

Merk: Alle skriftlige arbeidskrav som skal vurderes til bestått/ikke bestått utløser klagerett

7 STUDIEKVALITET

Evaluering av studiet

Evaluering av studiet underveis og den avsluttende studieevaluering er et viktig bidrag i utviklingen av studiet. Derfor vil evalueringsmetodene variere og utvikles for å kunne ivareta denne hensikten best mulig.

Underveis

Regelmessig underveis i studiet har studentene oppsatte klassens timer. I etterkant av disse er det møter mellom lærere og klassens representanter hvor de kan ta opp forhold som angår studiet. Det kan gjelde både pedagogiske, faglige og organisatoriske problemstillinger.

I tillegg vil det være rom for spontane møter ved behov for å sikre et godt samarbeidsklima og godt læringsmiljø.

Avsluttende

Hvert semester avsluttes med at lærere og studenter evaluerer semesteret. Studentene gir en skriftlig individuell evaluering. Denne blir supplert av muntlig evaluering i studiegruppene og i samlet kull. Hensikten er blant annet å vurdere samsvaret mellom mål, innhold og arbeidsformer.

Ved avslutning av hele studiet vil det i tillegg til semesterevaluering bli foretatt en evaluering av studiet i sin helhet. Det er også ønskelig å få studentenes evaluering av studiet etter ett års turnustjeneste.

8 INTERNASJONALISERING

Delstudier i utlandet

Høgskolen i Sør-Trøndelag har samarbeidsavtaler om studentutveksling innen Norden og Europa. Utvekslingsprogrammet Nordplus gir mulighet til å gjennomføre deler av studiet ved partnerinstitusjoner i Danmark, Finland og Sverige. På tilsvarende måte gir EU-programmet Socrates/Erasmus muligheter til delstudier ved høgskoler og universiteter i land innen EU/EØS-området.

Gjennom Høgskolens samarbeid med International Educational Center kan man søke om å få ta en del av studiet ved universiteter i for eksempel i Australia.

For fysioterapeutstudenter kan det legges til rette for utveksling i 4., 5. og 6. semester.

Studenter som søker utveksling skal ha bestått alle eksamener og bestått alle praksisperioder forut for utvekslingsperioden. Studentene er å betrakte som utdanningens representanter og må være forberedt å påta seg oppgaver i tråd med dette.

9 UNDERVISNING PÅ ENGELSK

Både engelsk og norsk litteratur vil bli benyttet underveis i studiet.

Studentene må være forberedt på at deler av det ordinære undervisningsopplegget kan foregå på engelsk. Dette er under utvikling og kan i første omgang gjelde for deler av undervisningen i fysiologi og bevegelseslære.

Når det gjelder fordypningsoppgaven i 5/6 semester, så har studentene anledning til å skrive denne på engelsk.

Alle studenter må skrive et abstract av oppgaven på engelsk i tillegg til norsk.

PENSUMLISTE FYSIOTERAPEUTUTDANNINGEN, 2003

- Alter, M. J. (1996). *Science of Flexibility*. Champaign, Ill.: Human Kinetic Books.
- Alvsvåg, H., Gjengedal, E. & Råheim, M. (1997). *Kunnskap, kropp og kultur*, Oslo: Ad Notam Gyldendal. **kap. 2**
- Autton, N. (1990). *Berøringens bruk i omsorg og terapi*. Øyslebø: Eikstein Forlag.
- Bjørger, I. A. (1991). *Ansvar for egen læring: "den profesjonelle elev og student"*. Trondheim: Tapir.
- Boysen-Møller, F. (2001). *Bevægapparatets anatomi*. København: Gyldendal undervisning.
- Bredland, E. L. (1998). *Når mennesker møtes, individuell brukermedvirkning i helsesektoren*. Oslo: Kommuneforlaget. **s. 21 –150**
- Bredland, E. L., Linge, O. A., & Vik, K. (2002). *Det handler om verdighet (2 utg.)*. Oslo: Gyldendal Akademisk. innledning, **kap. 2,3,5 og 6**
- Brodal, P. (2001). *Sentralnervesystemet: bygning og funksjon (3. utg.)*. Oslo: Tano.
- Brudal, L. (1993). *Helsepsykologi, aktivering av psykiske ressurser ved sykdom*. Oslo: Tano. **s. 13 – 98**
- Bunkan, B. H. (1996). *Kropp, respirasjon og kroppsbilde: en ressursorientert kroppsundersøkelse og behandling (3. utg.)*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bunkan, B. H. & Mellbye Shultz, C. (1998). *Medisinsk massasje*. Oslo: Universitetsforlaget. **s. 18-26**
- Carr, J. & Shepherd, R. (1998). *Neurological Rehabilitation: Optimizing Motor Performance*. Oxford: Butterworth Heinemann.
- Cech, D. J. & Martin, S. T. (2002). *Functional movement development across the life span*. Philadelphia: W.B. Saunders Company
- Cullberg J. (1994). *Dynamisk psykiatri i teori og praksis (4.utg.)*. Oslo: Tano
- Dahl, H. A. & Rinvik, E. (1999). *Menneskets funksjonelle anatomi*. Oslo: Cappelen akademiske forlag.
- Dalland, O. (1997). *Metode og oppgaveskriving for studenter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Duesund, L. (1999). *Kropp, kunnskap og selvoppfatning*. Oslo: Universitetsforlaget. **s. 129-156**

Eide, H. & Eide, T. (1996). *Kommunikasjon i relasjoner: samhandling, konfliktløsning, etikk*. Oslo: Ad notam Gyldendal. **s. 137-177**

Eriksen, T. H. (1999). *Kulturforskjeller i praksis: Perspektiver på det flerkulturelle Norge* (2. utgave). Oslo: Ad Notam Gyldendal. **kap. 1, 2, 14 og 16**

Espnes, G. A. & Smedslund, G. (2001). *Helsepsykologi*. Oslo: Gyldendal Akademiske.

Evjenth, O. & Hamberg J. (1991). *Auto Stretching: En komplett veiledning i selvtøyning av muskler*. Alfta: Alfta Rehab Forlag.

Falk, B. (1996). *At være- der, hvor du er: Om samtale med kriseramte*. København: Nyt nordisk forlag Arnold Busck.

Forsberg, E. & Starrin, B. (1997). *Frigjørande kraft. Empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Förlagshuset Gothia. **s. 5-33**

Frankel, V. H. & Nordin. M. (Red.) (1989). *Basic Biomechanics of the Musculoskeletal System* (2nd ed.). Philadelphia: Lea/Febiger.

Goodman, C.C. & Snyder T. E. K. (1995). *Differential diagnosis in Physical Therapy* (2. ed.). Philadelphia: WB Saunders CO.

Gretland, A. (1992). *Fysioterapeutisk undersøkelse*. Oslo: Gyldendal.

Hallandsvik, J. E. (1997). *Helsetjenester og helsepolitikk* (2. utgave). Oslo: Universitetsforlaget. **kap. 1, 2, 5, 8 og 10**

Halvorsen, K. (1993). *Å forske på samfunnet*. Oslo: Cappelen.

Hargie, O. D. W. (1995). *Kommunikasjon mellom mennesker – et spørsmål om ferdighet*. I: F. F. Ask & O. Sletta (red). *Kommunikasjon som sosial og tverrkulturell kompetanse*. (s. 17-43). Trondheim: Tapir

Haugen, K. H. (1997). *En utdanning i bevegelse – 100 år med fysioterapiutdanning i Norge*. Oslo: Universitetsforlaget. **kap 1 og 2**

Haugstveit, K. T. S. (1996). *Funksjonell bevegelsesanalyse*. Oslo: NKS Forlaget.

Heap, K. (1998). *Gruppemetode for sosial og helsearbeidere*. Oslo: Universitetsforlaget. **s. 28-44.**

Hertling, D. & Kessler, R. M. (1996). *Management of common musculoskeletal disorders: Physical Therapy principles and methods*. Philadelphia: Lippincott. ISBN 0-397-55150-9

Holm, U. (2001). *Empati, att förstå andra människors känslor*, Stockholm: Natur og kultur. **s. 67-150**

Holten O. & Faugli H. P. (Red.) (1993). *Medisinsk treningsterapi*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hoppenfeld, S. (1976). *Physical Examination of the Spine and Extremities*. Norwalk, Conn.: Appleton-Century-Crofts.

Håkonsen, K.M. (1998). *Psykologi – en innføring (2. utg.)*. Oslo: Universitetsforlaget.

Imsen, G. (1998). *Elevenes verden*. Otta: Tano Aschehoug.

Kirkesola, G. (1998). Myofascial Pain and Dysfunction. I: M. Stokes (Red), *Neurological Physiotherapy*. London: Mosby.

Larsen, R-P. (1996). *Stress og mestring av stress*. Oslo: Universitetsforlaget. **s. 60-90**

Lauvås, K. & Lauvås, P. (1995). *Tverrfaglig samarbeid – perspektiv og strategier*. Oslo: Tano. **s. 15 – 47; kap. 5**

Lie, I. (1998). *Rehabilitering og habilitering: Prinsipper og praktisk organisering (2 opplag)*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Lunde, P. H. (1997). *Bevegelse og forflytning: et alternativ til løfting (utg. 2)*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lysestøl, P. M. & Eilertsen, R. (2001). *Den nyliberale revolusjon. Om angrepet på velferdsstaten*. Oslo: De facto –Kunnskapssenter for fagorganiserte.

Magill, R. (1998). *Motor learning: Concepts and applications, 5'th ed*. Boston, Mass.: McGraw-Hill.

Markussen, E. (Red.) (2000). *Menneskeverd, funksjonshemmet i Norge*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Monsen, J. (1996). *Vitalitet, psykiske forstyrrelser og psykoterapi*. Oslo: Tano. **kap. 5 og 6**

Mork, T. E. & Amdam, T. V. (1996). *Barn i førskolealder: fysioterapi i kommunehelsetjenesten (2. utg.)*. Oslo: Kommuneforlaget.

Mork, T. E., Lervik, M. & Eikrem, S. L. (red). (1991). *Eldre i fokus: fysioterapi i kommunehelsetjenesten*. Oslo: Kommuneforlaget.

Mæland, J. G. (1999). *Forebyggende helsearbeid – i teori og praksis*. Oslo: Tano Aschehoug.

Næss, O. (1996). *Sykdomslære og patologisk anatomi utg. 3*. Nesbru: Vett og Viten.

Opstad, L. (2000). *Økonomisk styring i helse- og sosialsektoren*. Oslo: Ad Notam Gyldendal. **kap. 1, 5, 6, 7 og 8**

Pettersen, R. C. (2000). *Problembasert læring – for studenten: en grunnbok i PBL*. Oslo: Universitetsforlaget. **kap. 3,4 og 7**

Rehabiliteringsmagasinet *Bris* nr. 1, 1998.

Røiseland, A., Andrews, T., Eide, A. H. & Fosse, E. (2001). *Lokalsamfunn og helse. Forebyggende arbeid i en brytningstid*. BY: Høyskoleforlaget.

Røkenes, O. H. & Hansen, P. H. (2002). *Bære eller briste, kommunikasjon og relasjon i arbeid med mennesker*. Bergen: Fagbokforlaget. **s. 14-56; 187 – 250**

Rønning R. (2001). *Vårt politiske Norge: En innføring i stats- og kommunalkunnskap (2.utg)*. Bergen: Fagbokforlaget. **kap. 1, 10, 11 og 20**

Schetlein, E. E., & Mossige, H. (1997). *Fra menneskekryp til gående barn: Observasjon og forståelse av barns bevegelsesutvikling fra 0-15 måneder*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sigmundsson, H., & Pedersen, A. V. (2000). *Motorisk utvikling: Nyere perspektiver på barns motorikk*. Oslo: Sebu Forlag.

Skatteboe, U-B. (1990). *Å være i samspill, en kropporientert gruppeterapi for pasienter med kroniske nevrososer og personlighetsforstyrrelser*. Hovedoppgave i spesialpedagogikk - Statens spesiallærerhøgskole. **s. 66 – 85 + vurderingsskjema**

Skau, G.M. (1998). *Gode fagfolk vokser: personlig kompetanse som utfordring*. Oslo: Cappelen Akademisk.

Sobotta, J., Putz, R., & Pabst, R. (2000). *Atlas of Human Anatomy, Volum 1 & 2*. Munich: Urban & Schwarzenberg.

Stokkenes, G., Sudman, T. & Sæbøe, G. (Red.). (2001). *Fysioterapi på terskelen*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Svabø, A., Bergland, Å., & Hæreid, J. (2000). *Sosiologi og sosialantropologi for helsarbeidere (2. utg.)*. Oslo: Gyldendal Akademisk. **kap. 4, 5, 6 og 8**

Swenson, E. (2000). *Diagnose: Risiko*. Oslo: Universitetsforlaget.

Thornquist, Eline. (1998). *Klinikk, kommunikasjon, informasjon*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Tranøy, K. E. (1999). *Medisinsk etikk i vår tid (3. utg.)*. Søreidgrend: Sigma Forlag. **kap. 1 og 2**

Vander, A. J., Sherman, J., & Luciano, D. (2000). *Human physiology: the mechanisms of body function* 8. utgave. New York: McGraw Hill.

Vleeming, A., Anijders, C. J., Stoeckart, R. & Mens, J. M. A. (1995). The integrated function of the lumbar spine and sacroiliac joint. *Interdisciplinary world congress on low back pain* (2, 1995). San Diego.

Wiktorin, C. v. H. (1991). *Exempelsamling i biomekanik*. Lund: Studentlitteratur.

Yalom, I. D. (1983). *Inpatient group psychotherapy*. New York: basic Books. s. 37-51

Aadland, E. (1997). *Og eg ser på deg – vitenskapsteori og metode i helse- og sosialfag*. Oslo: Tano Aschehoug. kap. 3

Offentlige dokumenter:

Forskrift av 6. desember 1996 nr. 1127 om systematisk helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i virksomheter (Internkontrollforskriften). Oslo: Kommunal- og Arbeidsdepartementet.

Forskrift om habilitering og rehabilitering (2001).Oslo: Sosial- og Helsedepartementet.

Forskrift om individuelle planer : fastsatt av Sosial- og helsedepartementet 8. juni 2001. Oslo: Sosial- og Helsedepartementet.

Fylkeslegen i Nord-Trøndelag, skriftserie nr. 2: Eksempler fra kvalitetssystemer i kommunehelsetjenesten, Steinkjer 1998.

Handlingsplan for forebygging av belastningslidelser (1994-1998). *Fra belastning til utfordring og handling.* Oslo: Sosial- og helsedepartementet. del I, kap 2 og 5

Lov av 4. februar 1977 nr 4 om arbeidervern og arbeidsmiljø (Arbeidsmiljøloven) med endringer, sist ved lov av 30. april 2003 nr 27. Oslo : Cappelen Akademisk Forlag, 2003.

Lov av 19. november 1982 nr. 66 om helsetjenesten i kommunene (Kommunehelsetjenesteloven) med endringer, sist ved lov av 21. desember 2001 nr. 119 (i kraft 1.januar 2002) Oslo : Cappelen Akademisk; Lovdata, 2002

Lov av 2. juli 1999 nr. 64 om helsepersonell m.v. (Helsepersonelloven). Oslo: Cappelen Akademisk; Lovdata, 1999. del 1, kap. 1, 2, 6 og 10.

NOU 21 (1998). *Alternativ medisin.* Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

NOU 18 (1998). *Det er bruk for alle: Styrking av folkehelsearbeidet i kommunene.* Oslo: Sosial- og Helsedepartementet.

Rapport fra nasjonal konferanse om forebygging av belastningslidelser (1994). *Det Moderne samfunn setter spor.* Oslo: Sosial- og helsedepartementet; Nasjonalforeningen for folkehelsen. **del 1 og del 2**

St. melding nr. 21 (1998-99). *Ansvar og meistring: Mot ein heilskapleg rehabiliteringspolitikk.* Oslo: Sosial- og Helsedepartementet. s. 5.18; 53-55.

St. melding nr. 35 (1994- 1995). *Velferd mot 2030 – velferdsmeldingen.* Oslo: Sosial- og Helsedepartementet.

St. melding nr. 37 (1992- 93). *Utfordringer i helsefremmende og forebyggende arbeid.* Oslo: Sosialdepartementet. kap. 1, del 2 og 3.

St. melding nr. 41 (1987- 88). *Nasjonal helseplan. Helsepolitikk mot år 2000,* Oslo: Sosialdepartementet. kap. 2, 5 og 6

St. melding nr. 50 (1992- 93). *Samarbeid og styring. Mål og virkemidler for en bedre helsetjeneste.* Del II, III.

MERK: Pensumlitteraturen er generelt gjenstand for årlig vurdering. Artikler er ikke oppgitt på denne listen da artikler gjennomgår relativt omfattende årlige revideringer.